

JOSEPH E. STIGLITZ

Çin'deki **devlet-piyasa dengesi** reformları

Çin ekonomisinde başarının yolu belli; **vergilerdeki artıştan destek alarak kentleşmeye, sağlık hizmetlerine ve eğitime daha fazla yatırım yapılırsa** eş zamanlı olarak büyüme sağlar, çevre şartları iyileşebilir ve eşitsizlik azalabilir aynı zamanda büyüme kalıcı olur. Eğer Çin'in politikası bu gündemin uygulamasını idare edebilirse, Çin'in ve tüm dünyanın durumu düzelir.

Joseph E. Stiglitz Columbia Üniversitesi'nde profesör ve Nobel Ekonomi ödülü sahibidir. Bruce Greenwald ile beraber kaleme aldığı en son kitabı, Öğrenen Bir Toplum Yaratma: Büyümeye, Gelişmeye ve Sosyal İlerlemeye Yeni Bir Yaklaşım (Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progres) ismini taşımaktadır.

Tarihte Çin'in son 30 yıl içinde büyüdüğü kadar hızla büyüyen ve bu kadar çok sayıda insanı yoksulluktan çıkaran hiçbir ülke olmadı. Çin'in başarısının ayırıcı özelliklerinden biri, güçlü çıkar gruplarından gelen itirazlara rağmen, ülkenin ekonomik modelini gerektiği zaman ve gerektiği şekilde gözden geçirmeye istekli olan liderlere sahip olmasıydı. Ve bugün Çin yeni bir dizi temel reformu uygulamaya koyarken, bu çıkar grupları yine direnmeye hazırlanıyor. Reformcular bu kez de başarılı olabilecek mi? Bu soruyu yanıtlarken, akıldan çıkarılmaması gereken önemli husus; geçmişte olduğu gibi bugünkü reform paketinin de sadece ekonomiyi değil, aynı zamanda gelecek reformları şekillendirecek hatta bunların mümkün olup olmadığını belirleyecek çıkar gruplarını da yeniden yapılandıracak olması. Ve bugün, yüksek profilli inisiyatifler (örneğin hükümetin yolsuzluğa karşı büyüyen savaşı) çok dikkat çekiyor. Çin'in karşı karşıya olduğu daha derin mesele devlete ve piyasalara düşen uygun görevlerle ilgili.

Çin 30 yıldan uzun zaman önce kendi reformlarını başlattığında, gidileceği yön netti ve pazarın kaynak tahsisatında büyük bir rol oynaması gerekiyordu. Şimdi özel sektör eskiye göre çok daha önemli. Ayrıca, kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) hâkim olduğu piyasada devletin yetkililerce "belirleyici rol" olarak ifade edilen bir görev üstlenmesi gerektiği konusunda fikir birliği var. Fakat piyasaların diğer sektörlerdeki ve daha genel olarak ekonomideki görevi ne olmalı?

ÇİN EKONOMİSİ İÇİN DAHA İYİ BİR STRATEJİ

Çin'in birçok sorunu "çok fazla" piyasa ve "çok az" hükümet etkisi olmasından kaynaklanıyor. Ya da diğer bir ifadeyle devlet, yapmaması gereken bazı şeyleri yaparken yapması gereken bazı şeyleri de yapmıyor. Örneğin kötüye giden çevre kirliliği yaşam standartlarını tehdit ederken, gelir ve servet adaletsizliği ABD'dekiyle rekabet halinde. Yolsuzlukların kamu kurumlarını ve özel sektörü ele geçirdiği gözlemleniyor. Bütün bunlar toplumun hükümete duyduğu güvenini zayıflatıyor. Gıda güvenliği gibi konular da toplumun bu eğilimini iyice belirginleştiriyor.

Çin, ekonomisini ihracatın güdümündeki büyümeden hizmetlere ve hane tüketimine doğru yeniden yapılandırdıkça bu tür sorunlar daha da kötüleşebilir. Özel tüketimde büyüme fırsatı olduğu açık, ama ABD'nin savurgan materyalist yaşam tarzının benimsenmesi Çin için ve gezegen için bir felaket olabilir. Çin'deki hava kalitesi zaten insan yaşamını riske atmakta, Çin'deki karbon emisyonlarının daha da artmasından kaynaklanan küresel ısınma tüm dünyayı tehdit ediyor. Oysa Çin için daha iyi bir strateji var. Öncelikle, sağlık hizmetlerindeki ve eğitimdeki büyük eksiklikleri telafi etmek amacıyla daha fazla kaynak ayrılsa, Çin'deki yaşam standartları yükselebilir. Burada hükümet de lider bir görev üstlenmeli ve birçok pazar ekonomisinde de hükümetler haklı olarak böyle yapıyor.

ABD'nin özel sağlık hizmetleri sistemi pahalı, verimsiz ve Avrupa ülkelerinde olup daha az harcama yapılan sisteme göre çok daha kötü sonuçlar veriyor. Çin'in gitmesi gereken yol daha fazla piyasa odaklı bir sistem değil. Son yıllarda, Çin hükümeti özellikle kırsal kesimlerde temel sağlık hizmetlerini sağlamaya yönelik çok büyük ve önemli adımlar attı. Bazıları Çin'in bu yaklaşımını, özel hizmetlerin bir kamu zemini üzerine yayıldığı İngiltere'ye benzetiyor. Bu modelin örneğin Fransa tarzı, hükümetin hâkimiyetindeki tedarik şeklinden daha iyi olup olmadığı tartışılabilir. Ama eğer İngiltere modeli benimsenirse, zeminin düzeyi fark yaratır. İngiltere'de özel sağlık hizmetlerinin nispeten az rol oynadığı düşünülürse, ülkenin temelde bir kamu sistemine sahip olduğu görülür.

Benzer şekilde, Çin imalattan hizmet bazlı bir ekonomiye doğru geçişte önemli ilerleme-

ler kaydetmiş olmakla beraber, (hizmetlerin GSMH'daki payı ilk kez 2013 yılında imalatın payının ötesine geçti) hâlâ katedeceği çok uzun bir yol var. Çin'de birçok endüstri zaten kapasitesinin üzerinde çalışıyor. Dolayısıyla, yeniden yapılanmanın verimli ve pürüzsüz olması için hükümet desteği şart.

HIZLI KENTLEŞEN ÇİN YENİDEN YAPILANIYOR

Çin başka bir yoldan yeniden yapılanıyor: hızlı kentleşme. Şehirlerin yaşanabilir ve çevresel açıdan sürdürülebilir olmasını sağlamak için hükümetin kararlılıkla harekete geçerek diğer kamu mallarının yanı sıra yeterli toplu taşıma, devlet okulları, devlet hastaneleri, parklar ve etkili imar planları temin etmesi gerekiyor.

2008 sonrası küresel ekonomik krizden alınmış olması gereken önemli derslerden biri de piyasaların kendi kendini düzenlemediği gerçeğidir. Piyasalar kaçınılmaz şekilde patlayacak olan varlık ve kredi balonları oluşturmaya yatkındır. Bu balonlar sıklıkla da, sınır ötesi sermaye akışları aniden yön değiştirdiğinde, muazzam sosyal maliyetlere yol açarak patlar.

Krizin nedeni ABD'nin liberalleşmeye duyduğu büyük hayranlık ve deregulasyon sevdasıydı. Burada mesele bazılarının dediği gibi sadece liberalleşmenin hızı ve sırası değil; elde edilen sonuçların da önemi var. Mevduat faizlerinin liberalleşmesi 1980'lerde ABD'de yaşanan tasarruf ve kredi krizine yol açtı. Borçlanma oranlarının liberalleşmesi yoksul tüketicileri istismar eden yağmacı davranışı teşvik etti. Banka deregulasyonu büyümeyi ateşlemedi, sadece riski artırdı.

Umuyoruz ki Çin ABD'nin gittiği, felaketlere gebe olan yoldan gitmeyecek. Çinli liderlerin önündeki güçlük, ülkenin kalkınma aşamasına uygun olan etkili düzenleyici rejimler tasarlamak. Bunun için de hükümetin daha fazla yatırım yapması gerekiyor. Ekonomideki çarpıklıkların çoğunun ve yolsuzluğun büyük bölümünün kaynağı yerel hükümetlerin şu aralar arazi satışına bel bağlamış olması. Yetkililer bunun yerine çevre vergileri (karbon vergisi dâhil), daha kapsamlı bir artan oranlı gelir vergisi (sermaye kazancı dâhil) ve emlak vergisi toplayarak geliri artırabilir. Ayrıca devlet kâr payları aracılığıyla KİT'lerin değerinden kendine daha fazla pay ayırabilir. (Bu payın bir kısmı bu firmaların yöneticilerinden kesilebilir.)

Asıl mesele Çin'in kredi genişlemesini dizginlediği (varlık fiyatlarının aniden ters dönmesiyle sonuçlanabilecek bir eylem), zayıf küresel taleple karşı karşıya olduğu, kendi ekonomisini yeniden yapılandırdığı ve yolsuzlukla mücadele ettiği bir dönemde (geçmiş yıllara göre biraz daha yavaş olmakla beraber) hızlı büyümeyi sürdürüp sürdüremeyeceği. Diğer ülkelerde, bu tür zorlayıcı engeller ilerlemeye değil felce yol açtı.

Çin ekonomisinde başarının yolu belli; vergilerdeki artıştan destek alarak kentleşmeye, sağlık hizmetlerine ve eğitime daha fazla yatırım yapılırsa eş zamanlı olarak büyüme sağlar, çevre şartları iyileşebilir ve eşitsizlik azalabilir aynı zamanda büyüme kalıcı olur. Eğer Çin'in politikası bu gündemin uygulamasını idare edebilirse, Çin'in ve tüm dünyanın durumu düzelir.

Telif Hakkı: *Project Syndicate, 2014.*
www.project-syndicate.org

Umuyoruz ki Çin ABD'nin gittiği, felaketlere gebe olan yoldan gitmeyecek. **Çinli liderlerin önündeki güçlük, ülkenin kalkınma aşamasına uygun olan etkili düzenleyici rejimler tasarlamak.** Bunun için de hükümetin daha fazla yatırım yapması gerekiyor.